

провадження для всіх категорій справ. Пам'ятки права тих часів, зокрема Військові артикули, містять вказівку на можливість відшкодування заподіяної шкоди. Загальна норма ст. 189 Артикула військового (1715 р.) встановлювала правило про обов'язковість відібрання украденого в злочинця [4, 362]. Установи про губернії 1775 р. поклали початок формальному відокремленню кримінального й цивільного процесів шляхом утворення двох палат для цивільного й кримінального суду. У 1765 р. указом Катерини II було заборонено стягувати відшкодування шкоди за правилами, що діяли раніше. Потерпілим належало задовольнитися поверненням їм украдених речей, а якщо їх було недостатньо, решта стягувалося з приховувачів, злочинців і скупників краденого. У проектах укладень, що були розроблені при Катерині II в 1754 і 1756 р. р., передбачався розгляд у кримінальному процесі цивільно-правових вимог про відшкодування шкоди. При встановленні відсутності складу злочину розшук припинявся, а відшкодування шкоди передавалося на розгляд цивільного суду [4, 70].

Згідно з Укладенням про покарання кримінальні й виправні 1845 р. [4, 174] при провадженні по кримінальній справі належало керуватися нормами не тільки кримінального, а й цивільного права й процесу. Були уперше введені поняття "цивільний позивач" і "цивільний позов", розглянутий у безпосередньому зв'язку з кримінальною справою. Під цивільним позовом розумілася вимога про винагороду за заподіяні злочином шкоду й збитки. Цивільний позивач - особа, яка заявила про цю винагороду під час провадження кримінальної справи, але не користується правами приватного обвинувача. Цивільний позов у кримінальному процесі міг бути заявлений на будь-якій стадії кримінального процесу до відкриття судового засідання [8, 258-262].

Предметом позову були вимоги про повернення майна власнику або виплати винагороди за шкоду й збитки (ст. 122, 126, 375, 776, 777, 779), незаконно отриманих плодів і доходів, виправленні ушкодженого майна, відшкодуванні видатків, пов'язаних з пошуком майна, забезпеченням існування потерпілих і їх родин, відшкодуванні видатків на лікування, поховання тощо. При постанові вироку суд міг залишити цивільний позов без розгляду в разі виправдання підсудного [9, 22].

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки й внести пропозиції. Цивільний позов у кримінальному судочинстві є міжгалузевим правовим

інститутом і містить цілий комплекс правових відносин, а не зводиться лише до вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем. Він є досить ефективним засобом захисту прав фізичних і юридичних осіб, що пройшов наукову й практичну апробацію, має переваги перед роздільним розглядом і вирішенням цивільного позову й кримінальної справи, але при цьому потребує вдосконалення, пов'язаного з розширенням його меж і процедур застосування.

Література

1. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью Конвенция ООН від 29 ноября 1985 г. - [Електронний документ]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_114.
2. Козацкая В.Э. Гражданско-правовое регулирование возмещения вреда, причиненного преступлениями: исторический и сравнительно-правовой анализ. - Дис. канд.юрид.наук. - Рязань, 2009. - 203 с.
3. Самолин В. Гражданский иск в уголовном процессе и принцип диспозитивности // Законность. - 2000. - № 9. - С. 49-50.
4. Тальберг Д.Г. Гражданский иск в уголовном суде или соединенный процесс. - К., 1889. - 224 с.
5. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у I півріччі 2012 року. - [Електронний ресурс]: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
6. Кипнис Н.М. Проблемы гражданского иска в уголовном судопроизводстве // Научные труды Московской государственной юридической академии. - 2005. - № 4. - С. 771-772.
7. Бобров К.О. Гражданский иск в уголовном судопроизводстве как средство эффективной правовой защиты человека // Российский судья. - 2008. - № 5. - С. 21-24.
8. Викторский С.И. Русский уголовный процесс. М., 1912. С. 258-262.
9. Дубровин В.В. Из истории развития правового регулирования института гражданского иска в уголовном процессе России // История государства и права. - 2009. - № 4. - С. 20-22.

*Черевко С.П.,
судья Малиновського районного суду м. Одеси
Надійшла до редакції 12.11.2012*

УДК 343.91

ЗАПОБІГАННЯ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Черниш М. О., Браницька Т. Ю.

Офіційний перехід Української держави від каральної політики до гуманного поводження із засудженими до позбавлення волі, внесення змін в концепцію кримінально-виконавчого права й введення відповідних статей до Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) небагато що змінили в практиці установ пенітенціарної системи. Насамперед тому, що всі суспільні відносини інерційні і явища, породжені ними, не зникають одночасно зі скасуванням державних законів. Каральну політику також підсилює статус засуджених злочинців, які завдали шкоди людям, суспільству й державі. Нарешті, кара як

відплата за скоєний гріх розглядається в суспільстві християнської моралі як заслужене й тому правильне, а не як упередженість або несправедливість.

Тема гуманізації політики в пенітенціарних установах широко обговорюється в теорії права й у теорії та практиці кримінально-виконавчого права [1; 2]. Разом з тим, як правило, залишається за межами аналізу такий її важливий аспект, як внутрішня диференціація - розшарування засуджених на страти, утворення масового прошарку маргіналів як неухильно деградуючих людей, непристосованих до подальшого життя в суспільстві.

Навіть у тих публікаціях, в яких досліджується ієрархія ув'язнених, акценти зроблені на тюремній "еліті" і соціально-психологічних процесах її утворення, а не на нижніх, масових прошарках, до яких належить більшість засуджених до позбавлення волі.

Мета статті - показати природну схильність пенітенціарної системи до жорстокості щодо засуджених. Довести, що жорстоке ставлення до ув'язнених не позначається позитивно на їхньому перевихованні й на рецидивній злочинності. Показати, що порядок виконання покарання будується в сучасній Україні з урахуванням гуманістичних досягнень Заходу, тому вітчизняна пенітенціарна система спрямована на попередження масової маргіналізації колишніх правопорушників, на їх ресоціалізацію й полегшення повернення до суспільства.

Піддаючи злочинців примусовій ізоляції, держава розраховує, передусім, на її відносну короткостроковість щодо більшості з них, тобто тих, хто позбавлений волі на певний строк, а по-друге, зобов'язується через певний час забезпечити їх успішне повернення до суспільства. У силу цього, як і при альтернативних тюремному покаранню видах, вона прагне до того, щоб навіть при повній фізичній ізоляції засудженого не були розірвані його соціальні зв'язки із зовнішнім світом, щоб він одержував інформацію про суспільство, що розвивається, про зміни правил проживання. Щоб усе людське, що в ньому є або залишилося, було збережене й збільшене.

Мільйони років людство обходилося без в'язниць. Невеликим співтовариствам, у яких проживали люди, досить було релігійних заборон, моральних санкцій і форм суспільного осуду. У крайніх випадках застосовувалася страта, що здійснювалася за допомогою шибениці або холодної зброї. Відсікання руки або голови практикується до злочинців шаріату й у сьогоднішніх мусульманських державах - Ірані, Афганістані й ін. У колоніальній Америці XVII-XVIII ст. багатих карали штрафами. Небагатих заковували в колодки або ставили до ганебного стовпа, сікли й випалювали клеймо. Рецидивіста могли або вигнати на неосвоєні території, або повісити. Усі покарання були публічними [3, 532].

Однак популяція людей росла, зв'язки ускладнювалися, злочинів ставало більше, а суспільна шкода від них збільшувалася. Держава змушена була, з одного боку, карати злочинців за їхні гріхи й і щоб іншим не було повадно, ізолювати їх від суспільства, а з іншого боку, - зробити засоби покарання злочинців, які, проте, залишалися людьми, не такими варварськими, як вони були в старовину. Це спонукало державу до будівництва в'язниць, що спочатку виконували роль слідчих ізоляторів, тобто будинків для утримання підслідних, а пізніше - і для розміщення в них осіб, ізоляція яких була визнана судом доцільною.

Якщо не керуватися засуджуваними сьогодні ідеями марксизму про класову боротьбу й висновками про те, що в'язниця - це спосіб контролю багатих над бідними й механізм утримання їх у рамках норм, придуманих капіталістами для власного збагачення, - то й тоді залишаються сумніви у винятково суспільному призначенні цих закладів і їхньому вимушено раціональному характері, зумовленому лише міркуваннями стримування злочинності.

Сучасні кримінологи США [3, 534-537] констатують, що за всіх часів переважна більшість людей, вміщених у в'язницю, були бідні. Виходило так, зокрема, тому, що не всі трудящі є покiрливими й покiрними. Не всі змиряються з тим положенням, що капіталісти роблять ставку на мінімальну заробітну платню працівників з

метою одержання найвищих доходів через економічні засоби примусу, закони й силу репресивного апарату. Час від часу незговірливих членів нижчого класу й об'явлених злочинцями як бентежників спокою ізолюють від інших, ховають до в'язниці. Звичайно, серед ув'язнених - чимало дійсних злочинців, що тероризують тих же незаможних, насамперед своїх, бідних, як найменш захищених. Вони знаходяться в одному фізичному полі й одному соціальному середовищі із знедоленими, до того ж красти в них безпечніше. І проте в'язниця як місце ізоляції негодних, політично небезпечних людей, конкурентів і супротивників - завжди зберігала своє значення для влади імущих.

У суспільній свідомості населення, що відноситься до західної цивілізації, довгі сторіччя боролися і, напевно, надалі будуть конкурувати дві тенденції. Одна - на жорсткість ставлення зі злочинцями, що опинилися за ґратами, інша - на зм'якшення. Прихильники першого підходу виходять з того, що людина, яка вкрала, зґвалтувала або вбила, - уже не людина, принаймні, не громадянин, оскільки своєю протиправною поведінкою вона поставила себе поза законами, що регулюють взаємини законслухняних громадян. Отже, вона свідомо прирекла себе на позагромадянський статус, а коли так, то й конституційні права й свободи - тепер не про неї. І дійсно: до недавнього часу, аж до середини ХХ ст., у кримінальному й кримінально-виконавчому праві європейських країн, Америки, Канади й Австралії зберігалися норми, що позбавляли засудженого прав громадянина, наданих конституцією.

Прихильники другої лінії дотримуються іншої позиції. Вони намагаються довести, що жорсткість ставлення з ув'язненими ніяк не позначається ні на їхньому перевихованні, ні на рецидивній злочинності. Таке ставлення лише озлобляє людей, які знаходяться за ґратами, - як ув'язнених, так і охоронців. З погляду добра й гуманізму виходить, що якась частина населення в результаті тюремної ротації весь час залишається неповноцінною. Жорсткість лише обтяжує характер засуджених, підвищує їхню ненависть до зовнішнього світу, а отже, агресивність і ступінь переконаної готовності до злочину. Починаючи з 1960-х рр. ХХ ст., така думка в суспільній свідомості на якийсь час стала домінуючою, перемогла, а пізніше, відступивши на другий план, залишила після себе відчутні результати. Вони виявились у правовому закріпленні наступних ідей: оскільки злочин кожного відбувається під впливом унікального набору факторів, також особистісного характеру, то й набір вжитих заходів повинен бути індивідуальним; із засудженими повинні працювати не тільки наглядачі й охоронці, а й психіатри, юристи, педагоги, соціальні працівники, священики; в'язниця - це інструмент виправлення, а не покарання. Уся пенітенціарна система повинна бути спрямована на ресоціалізацію правопорушника, тому в'язниці й інші аналогічні місця іменуються виправними установами; поведження з засудженими не повинно принижувати людської гідності. Їх не можна позбавляти можливості прогулянки на свіжому повітрі, заняття фізкультурою, навчання, можливості читати й дивитися телевізор, харчуватися не гірше, ніж на волі, підтримувати зв'язок з родичами й близькими; у тюремній системі, окрім виробничих об'єктів, призначених для суспільно корисної праці й медичних установ, повинні бути установи для продовження освіти, одержання професії й підвищення кваліфікації, кімнати психотерапії, спортивні зали й

тренажери, телефони й телевізори; віруючому надається право молитися, читати Біблію або Коран, спілкуватися зі священнослужителями.

У результаті з організації, де переважали дискреційні рішення, прийняті за власним розсудом в'язничного персоналу, в'язниці США перетворилися сьогодні, по оцінці фахівців [3, 541-542], у бюрократичні установи, в яких персонал, взаємодіючи з ув'язненими, дотримується правил і розпоряджень, що здатні обмежувати неформальні зв'язки. Якщо в 1970 р. жодна в'язниця не була під контролем суду, то через 2 десятиліття 508 муніципалітетів і більш 1200 в'язниць штатів працювали в умовах обмежуючих постанов суду. Сьогодні федеральні суди контролюють 35 штатів з метою поліпшення умов утримання ув'язнених. Цензура вихідної пошти майже скасована. Ув'язнені частіше без негативних наслідків для себе можуть поскаржитися на погане ставлення. У ряді місць припинені катування мовчанням. Ув'язнені в ізоляторах менше страждають від звірячих покарань, холоду, голоду, нудьги, бруду й інфекцій. Загалом рух за права ув'язнених вплинув на обставини, захистивши ув'язнених від негуманного, жорстокого ставлення, що раніше існувало за високими тюремними стінами.

Кримінальне й кримінально-виконавче право, зокрема порядок виконання покарання у виді позбавлення волі, будуються в сучасній Україні з урахуванням гуманістичних досягнень пенітенціарної системи Заходу. Стратегічна мета - ресоціалізація ув'язнених - ставиться вже в період відбування покарання Тому особі, яка скоїла злочин, повинно бути призначене покарання необхідне й достатнє для її виправлення й попередження нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України). Порядок і умови відбування покарання здійснюються шляхом створення умов для виправлення й ресоціалізації засуджених, попередження катувань й нелюдського або принижуючого гідність поводження (ч. 1 ст. 1 КВК України). Основними засобами виправлення засуджених є режим, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє й профтехнічне навчання, суспільний вплив (ч. 3 ст. 6 КВК України).

У назві установ виконання покарань відсутні лиховісні слова "в'язниця", "табір" і тим більше "каторга". КВК визначає їхні конкретні найменування як арештні будинки, кримінально-виконавчі установи у виді виправних центрів і виправних колоній, а також установи у виді виховних колоній. Як видно, уже в назві установ зроблений акцент на виконанні того, що від імені держави визначив суд, на виправленні й вихованні засуджених. Утримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях організовано таким чином, щоб вони не "перемішувалися", щоб кожна категорія відбувала покарання з подібними собі. Цим досягається не тільки відносний соціально-психологічний комфорт, а й створюються умови для диференційованого режиму, попереджається поширення антисоціальної поведінки. Роздільно утримуються чоловіки й жінки, неповнолітні й дорослі, вперше засуджені й ті, які відбували таке покарання раніше. Ізольовано знаходяться засуджені до довічного позбавлення волі, ті, кому покарання у виді страти замінено довічним позбавленням волі, а також засуджені, яким покарання у виді страти або довічного позбавлення волі замінено на певний строк у порядку помилування або амністії. Окремо утримуються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочин по необережності, а також ті, що раніше працювали в суді, прокуратурі, юстиції й правоохоронних органах. При цьо-

му перевід засудженого з однієї виправної або виховної колонії в іншу допускається у виняткових обставинах. Він відбуває весь строк покарання в одній колонії.

Винятково виховним цілям підпорядкована й структура виправних і виховних колоній. У них створюються дільниці карантину, діагностики й розподілу, ресоціалізації, соціальної адаптації. У виправних колоніях замість останнього відділу є відділи соціальної реабілітації й посиленого контролю. У дільниці соціальної адаптації утримуються засуджені, які правомірно поведуть себе й сумлінно ставляться до навчання й праці і яким до звільнення залишається не більше 6 місяців. Вони працюють на виробничих об'єктах колонії або за її межами й проживають у межах колонії в спеціально обладнаних приміщеннях окремо від інших. У дільниці соціальної реабілітації утримуються засуджені, направлені з дільниці карантину, діагностики й розподілу, а також переведені з дільниці ресоціалізації. На них поширюється більш пільговий режим: пересування без нагляду поза ділянкою в межах населеного пункту, можливість проживати зі своїми родинами, купувати будинок і заводити господарство. Засуджені, які утримуються в дільниці ресоціалізації, розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби й розміщуються в житлових приміщеннях з локальним проживанням. При цьому в засуджених існує можливість перейти з дільниці більш суворого режиму до менш суворого, із приміщень камерного типу до звичайних житлових приміщень, з приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки й далі - на дільницю соціальної реабілітації. Усе залежить від самого ув'язненого.

Режим у колоніях згідно з КВК спрямований на зведення до мінімуму різниці між умовами життя в колонії та на волі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку (ч. 2 ст. 102. КВК).

Оскільки в уяві домінуючої більшості несвідомих у пенітенціарній справі людей місця позбавлення волі асоціюються з колючим дротом, ґратами й камерами, в яких "боге" кримінальна еліта, а ув'язнені, обливаючись потом або тремтячи від нестерпного холоду, роками сидять/стоять у замкнених камерах, одержуючи вбогу пайку через вікно у дверях, - доцільно оцінити всі права, якими згідно з КВК можуть скористатися засуджені до позбавлення волі: купувати продукти харчування й предмети першої необхідності, літературу й письмове приладдя, одержувати пенсії, грошові перекази, посилки й заробітну платню. Засуджені можуть вести листування, мають право на побачення з родичами, іншими особами й адвокатами, а також на телефонні розмови. Окремих категоріям можуть бути дозволені короточасні виїзди за межі колонії на термін не більш 7 діб у разі смерті або важкої хвороби близького родича, стихійного лиха, що причинили значний збиток засудженому або його родині. Всім, хто відбуває покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житло-побутові умови - забезпечується певна кількість квадратних метрів житла, індивідуальна спальне місце й постільні принадлежності, одяг, білизна й взуття по сезону з урахуванням статі й клімату. Засудженим безкоштовно організовують загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, лікувальні установи. Є вільний час (не менш 2 годин на добу), можливість виконувати релігійні обряди. Згідно зі ст. 128 КВК, по якій адміністрація зобов'язана сприяти богослужінню ув'язнених, багато керівників розгорнули роботу зі створення польових і стаціонарних церков. Будуються

також спортзали й лікарні. У спеціальних навчальних закладах готують тюремних капеланів.

У засуджених до позбавлення волі є право створювати самодіяльні організації для розвитку корисної ініціативи, соціальної активності, здорових міжособистісних стосунків. У колоніях з числа засуджених, які зарекомендували себе позитивно, створюються ради колективів колоній і відділень соціально-психологічної служби. Тут діють програми виховного впливу й застосовуються заходи заохочення: представлення до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням або до умовно-дострокового звільнення.

Для надання допомоги адміністрації в навчально-виховному процесі, зміцнення матеріально-технічної бази колонії, рішення питань захисту засуджених, трудового й побутового улаштування осіб, які звільняються, - при виховних колоніях створюється піклувальна рада з представників органів влади й місцевого самоврядування, громадських організацій. З метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених і надання допомоги адміністрації - при окремих соціально-психологічних службах можуть створюватися батьківські комітети.

Отже, законодавчо система виконання покарання у виді позбавлення волі - так само, як і інші, альтернативні тюремному, види покарання, спрямована на розвиток у засудженого його соціальних начал, що відповідають традиційним моральним нормам про добро і зло, рівневі правової свідомості в суспільстві та їхньому законодавчому оформленні. Закон визначає порядок, умови й режим відбування покарання відповідно до кінцевої мети - віднов-

лення в засудженому його суспільно важливих якостей: знань, навичок, професійних здібностей для того, щоб максимально полегшити послідовне повернення до суспільства. Важливо, щоб така людина зовсім не опустилася й не опинилася на "дні" суспільства. Виришуючи цю задачу, держава тим самим прагне запобігти росту маргінальних шарів, особливо найбільш небезпечних - кримінальних.

Література

1. Уваров В. Проблеми реформування криміногенного процесу України в контексті європейських стандартів // Право України. - 2012. - № 1-2. - С. 307-312.

2. Іваньков О.І. Міжнародні стандарти організації Об'єднаних націй щодо поводження із засудженими та ув'язненими // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2012. - № 1. - С. 100-105.

3. Криминология / Под ред. Джозефа Ф. Шелли; пер. с англ. под ред. Я.И. Гилинского - С-Пб.: Питер, 2003. - 864 с. - (Серия "Мировая юриспруденция").

4. Калашник Н. Пенітенціарна система України шляхом перетворень. - [Електронний ресурс]: <http://www.n-kalashnik.com.ua>.

*Черниш М.О.,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
кримінального права та криминології Одеського
державного університету внутрішніх справ*

*Браницька Т.Ю.,
викладач кафедри кримінального права та криминології
Одеського державного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 25.10.2012*

УДК 343.341

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ СТВОРЕННЯ СТІЙКИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Шапкін І. С.

Створення України як самостійної держави супроводжувалося певними негативними процесами, які є неминучими для такої історичної події. Для неї характерні економічні кризи, нестабільність або відсутність правового поля в тій чи іншій сфері життєдіяльності суспільства, падіння рівня життя населення, майнова й соціальна диференціація населення, високий рівень безробіття та інші процеси. Безумовно, зазначене не може позитивно впливати на рівень злочинності, крім того, злочинність розвивається паралельно з розвитком суспільства, а в такій ситуації суспільство дістає певного розвитку, у ракурсі виникнення нових видів, форм і методів діяльності в тій чи іншій сфері, що неодмінно тягне за собою виникнення нових видів, форм і методів злочинності.

У свою чергу, розвиток злочинності в демократичному й правовому суспільстві вимагає прийняття відповідних заходів відносно протидії цьому явищу, оскільки відсутність відповідного реагування з боку відповідних органів і всього населення загалом може призвести до "припинення" існування держави, у зв'язку з виникнення злочинного беззаконня або криміналізованої держави.

Найбільш ефективним і найбільш суворим заходом боротьби з будь-якими діяннями, що набувають найвищого ступеня суспільної небезпечності, а саме становлять суттєву небезпеку для суспільних відносин у тій чи іншій сфері життєдіяльності суспільства, є їх криміналізація, тобто передбачення кримінальної відповідальності за їх вчинення. Не можна не погодитися з думкою вчених,

які зазначають, що криміналізація відіграє провідну роль серед засобів впливу на злочинність [1, 59]. Процес криміналізації полягає в з'ясуванні цілей, підстав установлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння. Результат криміналізації - це сукупність норм кримінального права, що містять перелік злочинів і передбачених за них покарань, а також підстав і умов притягнення винних до кримінальної відповідальності чи звільнення від неї [2, 86].

Причинами криміналізації того чи іншого діяння визнаються: підвищення суспільної небезпечності певних діянь; необхідність усунення прогалин законодавства та появи нових суспільних відносин, що потребують охорони за допомогою норм кримінального права.

Слід погодитися з думкою А.Ф. Зелінського, який зазначив, що проблеми криміналізації та декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись не в руслі політики, що постійно змінюється, а відповідно до визнаних у цивілізованому суспільстві загальнолюдських моральних цінностей, принципів гуманізму, справедливості, законності й милосердя [3, 15-16]. При криміналізації та декриміналізації діянь необхідне глибоке й всебічне вивчення соціальних реалій і їх адекватне відображення в кримінальних законах [4, 8].

На підставі аналізу літератури, можна зробити висновок, що на сучасному етапі можна виокремити різні визначення передумов (причин) криміналізації, а саме:

© І.С. Шапкін, 2012